

УДК 343.13

СТАН НАУКОВОЇ РОЗРОБКИ ВИКОНАННЯ СПЕЦІАЛЬНОГО ЗАВДАННЯ З РОЗКРИТТЯ ЗЛОЧИННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІЗОВАНОЇ ГРУПИ ЧИ ЗЛОЧИННОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ

Бачинський О. В.,
аспірант відділу аспірантури і докторантури
Національної академії Служби безпеки України

У статті проаналізовано наявні наукові дослідження щодо виконання спеціального завдання з розкриття організованої групи чи злочинної організації. Вказано позиції щодо розуміння виконання спеціального завдання, дискусійні питання та наголошено на необхідності поглиблення досліджень проблем теорії та практики вказаної НСРД.

В статье проанализированы имеющиеся научные исследования по выполнению специального задания по раскрытию преступной группы или преступной организации. Указано позиции в понимании выполнения специального задания, дискуссионные вопросы и отмечена необходимость углубления исследований проблем теории и практики, указанной НСРД.

The article analyzes available scientific researches on the implementation of carrying out special assignment to expose criminal activities of the organized group or criminal organization. The positions on understanding the implementation of the carrying out special assignment, the discussion issues and the requirement of deep consideration of the theory and practice problems of the mentioned above covert investigative (detective) action are indicated.

Ключові слова: негласні слідчі (розшукові) дії, виконання спеціального завдання, організована злочинність, організована група, злочинна організація.

Постановка проблеми. На сьогодні одним з важливих напрямків забезпечення національної безпеки України є боротьба з організованою злочинністю, яка, враховуючи ускладнену соціально-політичну ситуацію, економічну нестабільність, розвиток криміногенної обстановки, набула значного розвитку та поширення, що викликає занепокоєння. Вказана проблематика не залишається поза увагою і на міжнародному рівні. Так, організована злочинність, зокрема транснаціональна, вважається однією з найбільш небезпечних загроз світовому правопорядку.

Особливо небезпечною є тенденція зрощення організованих груп та злочинних організацій з органами державної влади та місцевого самоврядування, залучення їх представників, в тому числі високопоставлених, до сприяння, прикриття та безпосередньої участі у злочинній діяльності. Не слід також забувати про можливість використання окремих злочинних організацій та організованих груп іноземними спецслужбами, або сприяння їх створенню за участю громадян України, іноземців чи осіб без громадянства з метою проведення розвідувально-підривної, терористичної та іншої протиправної діяльності, дестабілізації суспільного життя, залякування громадян, завдання шкоди державній безпеці України.

Така ситуація вимагає своєчасного, скоординованого, жорсткого реагування правоохоронних органів, зокрема Служби безпеки України з використанням ефективних методів боротьби з зазначеними злочинними проявами. Зважаючи на прагнення України долучитися до спільноти передових демократичних держав, мова йде про використання виключно правових, передбачених законодавством, відповідних міжнародним стандартам засобів. Саме з метою створення такого інструментарію у Кримінальному процесуальному кодексі України було закріплено інститут негласних слідчих (розшукових) дій (НСРД), який, хоч і вважається багатьма вченими «правонаступником» оперативно-розшукових заходів, несе в собі безліч новел та особливостей, що потребують дослідження та удосконалення. При значній увазі, приділеній проблематиці боротьби з організованою злочинністю та більшості НСРД, правові та організаційні основи виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяль-

ності організованої групи чи злочинної організації (виконання спеціального завдання) саме Службою безпеки України досліджені фрагментарно та потребують відповідного наукового супроводження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Перш за все, слід зазначити, що після набуття чинності у 2012 році Кримінальним процесуальним кодексом України (КПК України), популярності серед науковців набули загальні питання теорії та практики НСРД. Власне виконання спеціального завдання досліджувалось такими вченими як: С.В. Албул, М.Ю. Азаров, М.В. Багрій, О.А. Білічак, Л.В. Бобрицький, Г.М. Бірюков, А.А. Венедіктов, Є.Є. Гречин, В.І. Василичук, А.А. Галючек, Л.Ф. Гула, О.М. Дроздов, Я.Ю. Конюшенко, С.С. Кудінов, В.В. Луцик, Н.Я. Маньковський, Ю.В. Мантуляк, М.А. Погорецький, П.П. Підюков, О.О. Сухачов, С.А. Хімченко, Р.М. Шехавцов. Гриценко С.О та інші. Проте, зазвичай, виконання спеціального завдання згадується в розрізі загальних питань НСРД, а роботи, які б розглядали виконання спеціального завдання, або його проблемні питання як предмет самостійного дослідження, практично відсутні.

Мета статті полягає у вивченні стану наукової розробки виконання спеціального завдання, систематизації наявних праць з подальшим встановленням перспективних напрямків дослідження даного питання.

Виклад основного матеріалу. Однією з проблем дослідження виконання спеціального завдання є те, що вказана діяльність раніше розглядалася як оперативно-розшуковий захід, проте з прийняттям КПК України у 2012 році можливе виконання спеціального завдання як оперативно-розшукового заходу, так і як НСРД. Вказане спричиняє певні суперечності при розмежуванні вказаних заходів, а також розбіжності в розумінні його сутності та змісту. Більшість вчених звертає увагу на те, що, вказані заходи розмежовуються здебільшого формально і мають розбіжності переважно в меті виконання та формі процесуального закріплення.

Крім того, необхідно відзначити, що деякі вчені при розгляді виконання спеціального завдання та порівнянні його з відповідним оперативно-розшуковим заходом вважають, що їх відмежування проводиться виключно за формальними ознаками. Наприклад А.А. Венедіктов зазначає, що виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації є безпосереднім засобом виконання завдань і досягнення мети як ОРД, так і кримінального процесу. Його сутність, механізм практичної реалізації та зміст результатів у межах кожної з названих діяльностей систем є однаковими. Юридична форма оперативного впровадження буде різною залежно від сфери застосування: в ОРД – оперативно-розшуковий захід, у кримінальному процесі – негласна слідча (розшукова) дія. Залежно від юридичної форми виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації набуває різного статусу, що втілюється у визначенні законом різних суб'єктів ініціативи його застосування та санкціонування, різних наслідків не виконання доручень на його проведення [1].

С.А. Хімченко та С.В. Албул хоча і розглядають виконання спеціального завдання в аспекті діяльності органів внутрішніх справ, звертають увагу на важливі проблеми регулювання вказаної НСРД загалом, як наприклад: строки проведення, організація, захист осіб, що виконують спеціальне завдання, а також наголошують на необхідності подальших напрацювань у вказаній сфері. Так, автори на основі аналізу положень чинного законодавства стверджують, що існуючий стан правової регламентації виконання спеціального завдання, хоча і здається, на перший погляд, достатньо повним, але при ретельному ознайомленні виявляється таким, що потребує вдосконалення з урахуванням міжгалузевих зв'язків, кореляції понять та визначень, особливостей організації і тактики правоохоронної діяльності [2].

Активно досліджувалось питання суб'єктів виконання спеціального завдання, зокрема такими вченими як Н.Я. Маньковський, В.В. Котова. Особлива увага в їхніх роботах приділена забезпеченню безпеки осіб, що виконують спеціальне завдання, розглядаються категорії осіб, що можуть залучатись до вказаної НСРД, підстави їх залучення тощо.

Позиція деяких вчених є не досить зрозумілою саме щодо розмежування вказаних заходів. Так, М.Ю. Азаров, проводить значну роботу щодо аналізу наявних досліджень з питань виконання спеціального завдання як оперативно-розшукового заходу та здійснює спроби підвести підсумки і систематизувати певні проблемні питання, такі, як підстави виконання спеціального завдання, види, суб'єкти, окремі аспекти планування, роль тактики проведення заходу, умови та принципи тощо [3]. Проте в подальшому, згадуючи про засоби, що повинні сприяти ефективності вказаного заходу, посилається на окремі положення КПК України (використання імітаційних засобів, спеціальних речей та документів, підприємств, негласне отримання зразків, використання слідчим конфіденційного співробітництва).

Разом з тим, в науковому середовищі переважає думка, щодо необхідності подальших розробок питань виконання спеціального завдання, покращення законодавчого та організаційно-тактичного забезпечення. Так, наприклад С.В. Албул зазначає, що чинне законодавство, яке регламентує окремі питання впровадження штатних та позаштатних негласних працівників оперативних підрозділів у злочинне середовище (Кримінальний процесуальний кодекс України, Закон України «Про опе-

ративно-розшукову діяльність»), містить певні суперечності, а в подальшому приходиться до висновку про необхідність удосконалення кримінального процесуального та оперативно-розшукового законодавства щодо проведення виконання спеціального завдання [4].

Важливим напрямком вивчення виконання спеціального завдання є дослідження міжнародного законодавства, що його регулює, а також висвітлення проблем щодо здійснення такого заходу на міжнародному рівні, особливо в світлі актуалізації питань боротьби з транснаціональною організованою злочинністю. Такі дослідження проводились наступними вченими: П.П. Підюков, Є.К. Паніотов, Я.Ю. Конюшенко, О.В. Камінська, які в своїх статтях [5; 6] вивчають міжнародне законодавство, що регулює дії, аналогічні виконанню спеціального завдання і регламентує міжнародну допомогу по їх здійсненню. Водночас автори, детально аналізуючи національне законодавство країн Європейського союзу та сусідів з України щодо вказаних НСРД, наголошують на необхідності адаптації національних законодавств до вимог міжнародних нормативно-правових актів.

Також П.П. Підюков та Я.Ю. Конюшенко звертають увагу на різні підходи до визначення термінології в Україні та за кордоном щодо тлумачення та законодавчої дефініції поняття негласної діяльності працівника правоохоронного органу (чи іншого його представника), який здійснює негласне оперативно-розшукове провадження під прикриттям або як вигадана особа («таємне розслідування», «оперативне впровадження», «секретне розслідування», «агентурна операція», «входження (або проникнення) у злочинну групу» та ін.) [7]. У своїй статті автори наголошують на необхідності усунення цих протиріч, зокрема в частині, що стосується гармонізації з міжнародним законодавством норм про проведення виконання спеціального завдання як в Україні, так і в інших країнах. Крім того, необхідно підтримати позицію авторів щодо складності проведення та необхідності ретельної організації вказаних заходів, матеріально-технічного забезпечення та адаптації особи після завершення виконання спеціального завдання і погодитись з пропозицією детальної розробки вказаних заходів із подальшим відображенням у типовій методиці та закріпленням у міжвідомчій інструкції.

М.В. Багрій та В.В. Луцик в своїй монографії «Процесуальні аспекти негласного отримання інформації: вітчизняний та зарубіжний досвід» визначають поняття та загальні положення щодо НСРД, а також проводять детальний аналіз негласних слідчих розшукових дій, в тому числі і виконання спеціального завдання. Так, автори торкаються таких проблем виконання спеціального завдання як: стан нормативного регулювання та його розвиток, співвідношення виконання спеціального завдання з відповідним оперативно-розшуковим заходом, використання отриманих матеріалів, суб'єктний склад учасників вказаної НСРД, строки проведення, окремі питання тактики проведення тощо. Крім того, цілий розділ у вказаній праці присвячено міжнародному досвіду правового регулювання і проведення НСРД, де також згадується і виконання спеціального завдання, що дозволяє зробити висновок про певну схожість моделі, передбаченої КПК України, з положеннями, що нормують подібну діяльність правоохоронних органів передових держав Європи [8].

В посібнику «Негласні слідчі (розшукові) дії та використання результатів оперативно-розшукової діяльності у кримінальному провадженні», виданому колективом у складі наступних авторів: С.С. Кудінов., Р.М. Шехавцов, О.М. Дроздов, С.О. Гриценко, описані базові положення щодо проведення НСРД, в тому числі виконання спеціального завдання. У роботі в значній кількості наведені зразки процесуальних документів, окремі положення чинного законодавства, яке регулює проведення НСРД. Крім того, вказано приклади практики Європейського суду з прав людини, в тому числі особливо цікаві для вивчення окремі справи, що розглядалися відносно здійснення правоохоронними органами Європейських держав своїх функцій, аналогічних виконанню спеціального завдання [9].

Важливість вказаної тематики підкреслює і наявність дослідження виконання спеціального завдання в інших галузях. Так, наприклад, О.І. Альошина [10] під час проведення кримінально-правового дослідження провокації злочину на рівні дисертації розглядає також і провокацію злочину під час виконання спеціального завдання, а також наслідки, до яких приводять такі випадки. Виконання спеціального завдання розглядається в кримінальному праві як соціально корисна поведінка, а саме Ю.В. Мантуляк [11] в своїй дисертаційній роботі розглядає її як обставину, що звільняє від кримінальної відповідальності.

Висновки. Аналіз наявних наукових досліджень щодо виконання спеціального завдання дозволяє погодитись з думкою більшості науковців та зробити висновок про необхідність поглиблення досліджень проблем теорії та практики вказаної НСРД. Зокрема, на нашу думку, актуальним є розмежування виконання спеціального завдання з однойменним (аналогічним) оперативно-розшуковим заходом, визначення правових особливостей та місця в системі НСРД, а також вироблення організаційно-тактичних орієнтирів для проведення вказаної НСРД в сучасних кримінально-правових реаліях.

Разом з тим, необхідно відмітити практично повну відсутність дослідження виконання спеціального завдання саме Службою безпеки України, що спонукає до наукових пошуків з урахуванням усіх особливостей суб'єктів виконання, їхньої компетентності та специфічних атрибутів сучасної організованої злочинності.

Література:

1. Венедіктов А.А. Виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації в оперативно-розшуковій діяльності та кримінальному процесі. Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). 2014, № 2. С. 74–77.
2. Албул С.В., Хімченко С.А. Виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації: новий крок у правовому забезпеченні. Правове життя сучасної України: матеріали Міжнар. наук. конф. проф.-викл. та аспірант. складу (Одеса, 16-17 травня 2013 р.). Одеса: Фенікс, 2013. Т. 2. С. 263–265.
3. Азаров М.Ю. Особливості виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації. Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). 2013, № 1. С. 11–18.
4. Албул С.В. Питання уніфікації норм кримінально-процесуального та оперативно-розшукового законодавства щодо впровадження негласних працівників в організовану групу чи злочинну організацію. URL: <http://dspace.oduvs.edu.ua/bitstream/123456789/203/1/%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D1%84%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BD%D1%86%D0%B8%D1%8F.pdf>
5. Підюков П.П., Паніотов Є.К., Конюшенко Я.Ю., Камінська О.В. Національне законодавство країн Європи щодо міжнародного співробітництва правоохоронних органів при проведенні спільних агентурних операцій (таємних розслідувань). Збірник наукових праць Ірпінської фінансово-юридичної академії (економіка, право). 2013, № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpifyua_2013_2_22
6. Підюков П.П., Паніотов Є.К. Міжнародне співробітництво правоохоронних органів при проведенні спільних агентурних операцій (таємних розслідувань). Міжнародний юридичний вісник: збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. 2014, Вип. 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/muvnudp_2014_1_13
7. Підюков П.П., Конюшенко Я.Ю. Агентурні операції як різновид негласних слідчих (розшукових) дій, передбачених новим КПК України, та їх нормативно-правова регламентація. Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. 2013, № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/aumvs_2013_1_9
8. Багрій М.В., Луцик В.В. Процесуальні аспекти негласного отримання інформації: вітчизняний та зарубіжний досвід: монографія. Харків: Право, 2017. 376 с.
9. Кудінов С.С., Шехавцов Р.М., Дроздов О.М., Гриценко С.О. Негласні слідчі (розшукові) дії та використання результатів оперативно-розшукової діяльності у кримінальному провадженні: навчально-практичний посібник. Х.: Оберіг, 2013. 344 с.
10. Альошина О.І. Провокація злочину (кримінально-правове дослідження): дис. канд. юрид. наук: 12.00.08. Харківський національний ун-т внутрішніх справ. Х., 2007. 204 арк.
11. Мантуляк Ю.В. Виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації як обставина, що виключає злочинність діяння: дис. канд. юрид. наук: 12.00.08. Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. К., 2005. 259 арк.
12. Котова, В.В. Визначення поняття забезпечення безпеки осіб, які виконують спеціальне завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи або злочинної організації. Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. Кривий Ріг: 2015, № 1(52). С. 130–134.